

Тема 1

ПЕРЕДФІЛОСОФІЯ КРАЇН СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Заняття 1 ПЕРЕДФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОЇ ІНДІЇ

ПЛАН

1. Передумови виникнення філософії у Стародавній Індії (хронологія, географічні, економічні, соціально-політичні чинники).
2. Основні джерела, школи та напрямки індійської передфілософії.
3. Зміст брахманізму.
4. Неортодоксальні школи: буддизм, джайнізм, чарвака.

Давній Схід є досить складним типом цивілізації, якому притаманні такі риси:

- здебільшого економічною засадою являється меліоративне землеробство, при якому не тільки земля, а й вода знаходяться у власності держави;
- людина ані суб'єктивно, ані об'єктивно не виокремлює себе із природи і суспільства;
- абсолютну владу держави презентує правитель (фараон, імператор, раджа);

Із чотирьох основних осередків давньосхідних цивілізацій – Єгипет, Дворіччя, Індія і Китай – для історії філософії особливий інтерес викликають два останні.

Зародки філософського мислення виникли у I тис. до н. е. у Стародавній Індії та Стародавньому Китаї. Джерелом знань щодо духовної культури Стародавньої Індії є Веди (почали створюватись з III тис. до н. е.). **Веди** – це збірник легенд та гімнів на честь богів. Веди містять різні частини – Брахмани, Араньякі, Упанішади. В них відображений первісний світогляд аріїв, це своєрідний художньо-міфологічно-релігійний комплекс. Найвищою варною (прошарком) давньоіндійського суспільства були брахмани. Тільки брахмани мали право роз'яснювати зміст священних текстів, здійснювати обряди та

ритуали. Вчення, що протягом багатьох століть розробляли та пропагували брахмани називають **брахманізмом**.

В Упанішадах уперше використовують поняття «**Брахман**» і «**Атман**», позначаючи перехід від міфологічного (чуттєво-образного) осмислення світу до абстрактного. **Брахман** – це генетичне начало і водночас завершення всього суцього. **Атман** має значення «я», «себе» і виражає людину в двох аспектах – як реальну індивідуальність і як космічне-універсальне психічне буття.

Світ отримав від давніх індійців оригінальну ідею – душа живе вічно і може переселятись з однієї тілесної форми в іншу. Слово «сансара» в перекладі означає блукання, кругообіг, безперервне переродження. Згідно з сансарою, смерть не є завершенням життя, це лише крок до наступного перетворення. Найвища мета життя – це звільнення від сансари та злиття із світом Брахмана.

На рубежі VI-V ст. до н. е. виникає **буддизм**. Згідно з легендою, творцем цього релігійно-філософського вчення був Сіддхарта Гаутама. Він отримав прізвисько Будда – просвітлений. Моральне вчення буддизму широко висвітлено в навчальній літературі. Ознайомтесь з ним самостійно. Щодо філософського змісту, то буддизм заперечує феноменальний світ. Той світ, який спостерігають люди, це своєрідна ілюзія. Світ складається з «дхарм» – першочасток. Життя – прояв руху дхарм. Якщо людина здатна осягти та заспокоїти рух дхарм, вона досягне мети життя – стану Будди, нірвани.

На відміну від брахманізму, буддизм звертається до всіх людей, незалежно від їх національної, станової або професійної приналежності. Буддизм – це найдавніша з трьох світових релігій. У сучасному світі особливо популярним є дзен-буддизм. Ця гілка буддизму негативно ставиться до логічного мислення, будь-яких теорій та авторитетів.

Самостійно прочитайте про інші неортодоксальні філософські школи Стародавньої Індії – джайнізм, чарваку (за підручником В.Г. Кременя, В.В. Ільїна. Філософія, с. 53-59).

У зв'язку з вивченням даної теми пропонуємо вам обміркувати питання: в чому ціль життя?

Для кожного європейця життя асоціюється частіше всього із задоволеннями, комфортом, а тому смерть – кінець життя – сприймається загострено негативно. Сама думка про невідворотний кінець життя являється нестерпно важкою. Можливо тому релігії, наприклад, іудаїзм, християнство, іслам обіцяють своїм віруючим продовження,

відновлення життя після земної смерті, здебільшого вічного. Зовсім інше ми знаходимо в індуїзмі. Душа безсмертна, незнищувана і приречена на постійне переродження в інших тілах («колесо сансари»). Наприклад, згідно з давньоіндуською легендою Гаутама, до того як стати Буддою, був 83 рази аскетом, 53 – царем, 24 – жрецем, 43 – богом дерев, 5 – рабом, 1 – танцюристом, 2 – жабою і два рази свинею.

Згідно з індуїзмом, людині притаманне вічне життя (ідеал європейців), але розуміється це життя як сукупність страждань. Дійсно, що таке життя, як не ланцюг, сукупність страждань? Народження – страждання, любов – страждання, хвороба – страждання, робота – страждання, страх за родину – страждання, смерть – страждання. Так чому людина страждає? Тому що надто прив'язується до життя і від цього губить свою волю, стає залежною. В чому ж сенс людського життя? В припиненні всякого життя, в розриві проклятого ланцюга постійних перероджень і досягненні мокші – звільнення від ... обов'язків еволюційного розвитку. Дія закону космічної еволюції в індуїзмі – Ріта. Стосовно людського світу цей закон стає законом карми. Конкретне життя людини – лише один день у великій Школі Життя. Мета цієї школи в тому, щоб через послідовність прожитих життів людина набувала здібності до морального життя. Саме тут збігаються всі філософські дороги Давнього Світу – у ствердженні абсолютної самоцінності Добра. Основна заповідь: людина повинна бути моральною.

Різниця в світогляді людини «Заходу» і «Сходу» починається з відповіді на запитання: навіщо бути моральним? Співпадає тільки впевненість в тому, що моральним бути краще, ніж аморальним, а система аргументації розрізняється: на Заході людина повинна бути моральною в надії на майбутнє вічне життя; в Індії людина повинна бути моральною в надії на припинення вічного життя. Для європейців слова: «У нього молода душа!» – це комплімент, а для індуса це звинувачення. Його душа повинна бути досвідченою в своєму моральному розвитку. «Молоді» душі знаходяться на самому початку свого еволюційного сходження до Добра. Люди зі «старими» душами пройшли через горнило численних народжень та смертей і стоять на півдорозі до Великого Звільнення, яке означає Махатму – це Великі душі, що завершили своє навчання в Школі Життя і досягли розуміння цілі космічної еволюції. Людина з точки зору індійської філософії повинна самотійно шукати застосування своїм моральним зусиллям і бути вдячним світові за надану можливість займатися самовдосконаленням.